

állítását. Retrospektíve most a magyar tragédiával igazolja — kicsit fájdalmas könnyűséggel — koncepciójának helyességét, bár ennek a tételnek legalább ilyen tiszta meggyőződéssel formulázható meg ellentétele is; a dinasztia érdeke a magyarság nemzeti és szociális kívánságai kielégítését követte, mert — Kristóffy szavával —, ha volna integer Magyarország, nem kellett volna Károlynak Madeirába mennie. Kristóffy a 67-es kiegyezés mérlegére tesz minden programot és cselekvést. Apponyit elítéli azért is, mert a 67-es megegyezés természetes fejlesztéséről beszélt. Súlyos hibának tartja az egyházpolitikai reformokat, mert elidegenítették a 67-es alaptól az alsópapságot. Egyik reformtervében addig ment, hogy a magyar törvényhozástól el akarta venni oktróját, ha másként nem lehetett volna, az adó- és ujoncmegajánlás jogát. Nem lehet Kristóffy történelmi szerepét kisebbíteni, amit az általános választójog kormányprogramja deklarálásával betöltött. A hogy az egykorú vezércikk mondta: »Ő volt az első miniszter, aki a Habsburgok monarchiájának oromzatára ki tudta tüzetni a népjogok lobogóját«. Am éreztethette volna-e az általános választójog a politikai nemzetet átforgató hatását, ha a nemzeti élet legfőbb megnyilatkozásai hozzáférhetetlenek maradtak volna még az általános választójog parlamentje számára is. Mit ér általános választójog parlamentarizmus nélkül. Az újabb példák tanítása szerint még parlamentarizmussal sem mindent.

Kristóffy a történelmi erőket az egyéni felelősség súlyával méri s szavaknak, nyilatkozatoknak, hallgatásoknak tulajdonít történelmi átforgató hatást. Tulságos közel marad az eseményekhez, sem hogy történelmi perspektívából tudna ítélkezni, bár politikai perspektívája a tragikus alaptól eltekintve kétségtelenül nagyvonalú. Magyarország tragédiáját egyéni felelőségekre tördeli szét. Érdekes összeállítani azok névsorát, akik bűnül rójjá fel — könyve különböző fejezeteiben — az ország összeomlását. Ime egy hiányos összeállítás: Tisza Kálmán és Tisza István, Kossuth Lajos — akit egyébként sok tekintetben félreért, nem látja, hogy Kossuth ellenforradalmából lett forradalmár — Apponyi, Andrássy, a nemzeti ellenállás, Károly király, Ferenc József, Körber, a külügy-miniszter, a debreceni újságírók, (306. lap.) Rákosi Jenő, a fiatal zsidó generáció, még Ferenc Ferdinánd is (543. lap.) sőt még a Mindenható is, aki nem hosszabbította meg Kossuth Ferenc és Ferenc Ferdinánd életét. (601. oldal.)

Tagadhatatlan, hogy mint leleplező írás is egyike ez a könyv a legérdekesebbeknek. Ebből tudjuk meg, hogy csak egy-két példát említsünk, — hogy a darabont kormányának a törvényhatóságokhoz intézett kiáltványát Eötvös Károly a vezérő bi-zottság tagja írta. A világháború kitörésének, helyesebben a világháború siettetésének okát Kristóffy abban látja, hogy a szerajevói merénylet szá-lai olyan helyre vezettek el, melyet minden áron, még a háború kitörésének árán is fedezni kellett a legmagasabb katonai köröknek. Ha Kristóffy nem maradna adós ennek az állításnak bizonyítá-sával, világtörténelmi szenzációvá válnának emlékiratai. Ebből a könyvből tudjuk meg azt a mély ellenszenvet, ami Ferenc József és Ferenc Ferdinánd között az érintkezést is az utolsó években kizárólag írásbeli érintkezésre szorította. »Térden állva könyörgök Felségednek, hogy ne járuljon hozzá a plurális választó joghoz«, — írta egy alkalommal a volt trónörökös. Máskor meg: »Levetem uniformisomat és cylinderben me-gyek sétálni a Kärntnerstrassen, ha Felséged meg-adja a katonai engedményeket« — fenyegetődzött Ferenc Ferdinánd.

Könyvének talán legérdekesebb része, melyben Kristóffy a »műhely« munkásságát és szerepét írja meg. Ez a »műhely« Ferenc Ferdinánd körül csoportosuló politikusok és egy-két katona kö-re volt, akik adatokat szolgáltattak, memorandumokat készítettek a trónörökös számára, akikkel meg-vitalta a politikai kérdéseket s akik kabinetként áll-tak a leendő uralkodó mellett. Kristóffy a trón-örökös politikájának szolgálatában állott s rend-kívül készséggel vállalkozik annak igazolására, hogy Magyarország érdekét csak ez a politika szol-gáltta, mert a trónörökös a tervszerűen propagált közhiedelemmel szemben igaz barátja volt a ma-gyarságnak s messzetekintő s nagyvonalú politi-kájának érvényesülése megmentette volna a mo-narchiát s a monarchiában Magyarországot is. Természetesen: a világtörténelem véres partieját nem lehet újra játszani s a: »mi lett volna, ha másként történt volna« kérdés kívül áll az eldönt-hetőség határán.

A könyv célja kétségtelenül az önigazolás is. Az ország tragikus összeomlását használja fel Kristóffy a legdöntőbb bizonyítéknak. »Engem üldöztek s az országot tették tönkre az üldözők« — ez az alapja védekező vádiratának. Mikor azonban az októberi forradalom szereplőjéhez ér, az üldö-zőtől maga is üldözővé válik. Ekkor Kristóffy is előhozakodik a Diaz-szerződésre alapított, de már komolyan nem tartható váddal s azt a nyil-

vánvalóan valótlann lényt igyekszik elfogadtatni, hogy a románokkal folytatott aradi tárgyalások Jászi radikális törekvései miatt nem vezettek ered-ményre. Hol voltak már akkor a nemzetiségek az autonómia követelésétől! A — legjobb esetben — a történelmi érzék hiánya mutatkozik meg akkor is, amikor a csehek szeparatiztikus törekvéseit — a pittsburgi egyezmény után! — egy Masaryk és Körber között lefolyt beszélgetéssel magyarázza. Mondhatott volna akkor már szegény Körber akár-mit!

*

Az elmúlt napokban két könyv olvasásával gaz-

dagodtam. Az egyik Kristóffy emlékirata az ösz-szeomlás utjáról, a másik Babits regénye: a Ha-lálfaia. Ez a két hatalmas könyv gyökeres össze-függésben áll egymással. Az egyik az utolsó évti-zedek tragikus magyar életét, a másik ugyanezeknek az időknek tragikus magyar politikáját vetíti ki magából. Halálfaia let-tek, akik ezta politikát folytatták s halálfaiaivá váltak, akik ezt az életet éltek. A magyar élet és a magyar politika e két könyvének — habent fata sua libelli — kísérteties összetalálkozásából megrázó erővel sikolt ki a magyarság tragikuma.

Detre János.

A „Tótágas“ professzora négy hónapig nem akar tudni semmiről és szép csöndben elutazott a Balaton mellé.

A 101-ek titokzatos levele Mészöly Gedeonhoz.

(A Délmagyarország munkatársától.) Dr. Mészöly Gedeont, a Tótágas szerzőjét elő-ször a Kass-kávéházban kerestük, az egyetemi tanárok törzsasztalánál. Bogárdy Gergely Kalendáriumáról szerettünk volna vele be-szélgetni, amely tegnap ismét tótágasra bor-zolta a parlament kedélyét. Meg Maró Ger-gely „darabont-kalendárium“-áról, amelynek szerzőségével megvádolta az egyik budapesti kurzuslap. Mészöly professzor ott szokott ülni szinte minden nap az egyetemi tanárok kávéházi törzsasztalánál és ott vilákozott nagy irodalmi ellenfelével, Zolnai professzor-al örök témájáról, Adyról, akit magyartalan-nak mondott...

A Tótágas szerzőjét, akinek a neve a leg-többet emlegetett név lett az országban az emlékezetes premier óta, nem találtuk meg sem a törzsasztal mellett, sem a kávéházban. A pincérek elmondották, hogy néhány nap óta nem mutatkozik a Kassban a professzor. A botrány kipattanása után néhány napig még be-bejárt és látható érdeklődéssel ol-vasgatta a lapokat, amelyek tele voltak a Tótágassal, de nem ült le kortársai közé a törzsasztalhoz, hanem elvonult a kávéház legcsendesebb sarkába.

Megtudtuk azután azt is, hogy már az egye-temre sem járt be, láthatólag kerülte az embe-reket, akik állandóan kérdéseikkel zaklatták. Mondják azt is, hogy a nyilvánosságtól végle-gesen egy fenyegető levél riasztotta el.

A szegedi kisgazdák egyik vezető tagja állítólag százegy aláírással olyan ultimátumot juttatott el hozzá, amely végleg megfosz-totta nyugalmától... „Tótágas“...

A Tábor-uccai városi bérház harmademe-leli négyszobás lakásának ajtaján két napon át hiába csengeltünk és kopogtattunk. A la-kásból zaj verődött ki, a függöny is megrez-dült az ablakon, de az ajtó nem nyílt ki. Pedig a tanár urék otthon voltak. Erre eskü-dött a szomszédság és bizonyította a ház-mester.

— Senki idegennek nem nyitnak ajtót Mészölyék, — mondták. — Félnék és bezár-kóznak. A tanár ur csak este hagyja el a lakását.

Pénteken reggel ismét megkíséreltük a lá-togatást. A csengő már nem működött. Az egyik lakó nagy fontoskodással sugja:

— A méltóságos urék két napon át pakol-tak. Az éjszaka autó állott meg a ház előtt és elutaztak. Négy hónapig nem jönnek haza. Senki sem tudja, hogy hová mentek.

Az egyetemen sem tudnak Mészölyről. A törzsasztalnál meglepődve hallják, hogy Mészöly már nincs itthon.

Később azután megtudtuk, hogy Mészöly családjával négy hónapra a Balaton mellé utazott. Valószínűleg ott akarja kivárni, míg a Tótágas lekerül a nyilvánosság és a parla-ment színpadáról. Amikor majd a 100-ek fenyegetése is ellelejtődik.

Nem lesz egy nyugodt perce

az uton és nyaralása alatt, csak ha LACHERNÉL veszi bőröndjeit Szeged, Kárász ucca 12.

Parfümök, kölni vizek, eredeti francia gyárt-mányu, zárt üvegek-ben és kimérve vásá-rolhatók.

Szappanyok, pouderek krémek, fogkefék és fogkrémek legolcsób-ban és legjobban csakis itt kaphatók.

Ujabb szenzációs győzelem

REITHOFFER BALLON CORD-on:

Delmár Valter

a magyar turaut győztese vezet a bajnokságban.

711

A Délmagyarország mindenkitől független sajtóorgánium.